

кам'ютэр, і вызначае рэйтынг студэнта на курсе. У канцы навучання падводзіцца сумарны рэйтынг з улікам усіх відаў вучэбнай, навукавай, мастацка-творчай і грамадскай дзейнасці студэнтаў.

Балы за курсавыя работы па спецыялізацыі выстаўляюцца камісіямі кафедраў, якія прымаюць абарону курсавых прац, і выстаўляюцца у ведамасць побач з ацэнкай за работу.

Балы за дыпломныя работы выстаўляюцца дзяржаўнай экзаменацыйнай камісіяй з улікам водгукаў кіраўніка, рэцэнзентаў і ўзроўню абароны.

А.І.Смолік

МЕТАДАЛОГІЯ ФУНКЦЫЯНАВАННЯ РЭЙТЫНГАВАЙ СІСТЭМЫ

Рэфармаванне вышэйшай школы прадугледжвае дыверсіфікацыю існуючай сістэмы адукацыі з мэтай лепшага прыстаўвання яе да змен, якія адбываюцца ў эканоміцы, сацыяльным і культурным жыцці краіны, а таксама большага інтэгравання з сусветнай сістэмай адукацыі. Каб дасягнуць пастаўленай мэты, вышэйшай школе неабходна вырашыць шэраг кваліметрычных праблем. Важнейшымі з іх з'яўляюцца пераход ад звычайнай суб'ект-аб'ектнай парадыхмы працэсу навучання і выхавання да іншай, суб'ект-суб'ектнай, а таксама распрацоўка больш дасканалых адукацыйных тэхналогій, у аснову якіх пакладзена стымулюючая педагагічная сістэма.

На наш погляд, адной са складаючых такой сістэмы з'яўляецца рэйтынгавая тэхналогія навучання, структурнымі кампанентамі якой з'яўляюцца студэнты, выкладчыкі, сродкі навучання, прамежкавы і рубажны кантроль, аўдыторыя і

пазааўдыторныя заняткі, метадычная работа выкладчыкаў. Названая тэхналогія ў той ці іншай форме існуе даўно. Яна паспяхова выкарыстоўваецца ў многіх універсітэтах Захаду. У апошнія гады рэйтынгавая сістэма ацэнкі вучэбна-пазнавальнай работы студэнтаў пачала ўкараняцца ў ВНУ Беларусі. Абагульненне вопыту сведчыць, што ўкараненне названай сістэмы звязана з шэрагам складанасцей. Паспяховае функцыянаванне рэйтынгавай тэхналогіі патрабуе падрыхтоўкі для карыстання шматбальнай ацэнкай усіх формаў работы студэнтаў. Складаным з'яўляецца і працэс уніфікавання характару і колькасці мерапрыемстваў, якія ажыццяўляюцца рознымі кафедрамі і асобнымі выкладчыкамі па розных дысцыплінах.

На працягу пэўнага часу студэнты могуць адчуваць псіхалагічны дыскамфорт, таму што пастаянна знаходзяцца ў стане ацэнываемых. Тым не менш станоўчага пры выкарыстанні рэйтынгавай сістэмы істотна больш, чым складанасцей.

Нам падаецца, што магчымасці рэйтынгавай сістэмы вельмі шырокія: у яе рамках рэалізуюцца і тэматычны кантроль, і бягучая атэстацыя студэнтаў, і стымуляцыя студэнта да рэгулярнасці і планамернасці заняткаў, і наладжванне зваротных сувязей паміж студэнтамі і выкладчыкамі. Нарэшце, рэйтынгавы кантроль дазваляе пазбавіцца ад “сесійнага” стрэсу. Больш таго, пры арганізацыі значна вышэйшага ўзроўню планавання вучэбнага працэсу магчыма рацыянальнае кіраванне вучэбнай дзейнасцю з боку дэканата, выроўніванне аб'ёмаў тыднёвых даручэнняў студэнта на працягу семестра.

Нягледзячы на значны вопыт выкарыстання рэйтынгавай сістэмы, адзінага падыходу да трактоўкі яе сутнасці ў сучаснай педагагічнай практыцы не існуе. Аналіз існуючых падыходаў дае падставу выказаць уласныя меркаванні па выкарыстанні рэйтынгавай сістэмы ацэнкі вучэбнай работы з улікам спецыфікі ВНУ культуры і мастацтваў.

Пад рэйтынгам разумеюцца “назапашаныя ацэнкі” або індывідуальны лічбавы паказчык ацэнкі бягучай папулярнасці якой-небудзь асобы, арганізацыі, групы. З гэтага азначэння вынікае, што рэйтынг – гэта лічбавы паказчык, і для яго атрымання патрабуецца пэўная матэматычная апрацоўка балаў. Рэйтынг вызначае і месца ў класіфікацыйным спісе, а гэта значыць, што ранжыраванне непарыўна звязана з працэдурай вызначэння рэйтыngu.

Асобныя даследчыкі рэйтынг звязваюць толькі з працэсам ацэньвання ўзроўню падрыхтоўкі студэнтаў на тым ці іншым этапе іх вучэбнай дзейнасці. Думаецца, што гэта вузкае разуменне сутнасці рэйтыngu. На наш погляд, у дачыненні да вышэйшай школы рэйтынг неабходна разглядаць як спецыяльную сістэму або тэхналогію навучання ў цэлым, якая спалучае традыцыйныя віды, формы і спосабы кантролю з новымі прынцыпамі яго арганізацыі. Новым тут з’яўляецца бесперапынны і татальны характар праверкі. Правярацца павінны ўсе віды вучэбнай дзейнасці кожнага студэнта на працягу адпаведнага перыяду вывучэння дысцыпліны ці цыкла дысцыплін. Праверка праводзіцца па выразных правілах, папярэдне ўзгодненых са студэнтамі. Па выніках праверкі абавязкова ажыццяўляецца ранжыраванне студэнтаў шляхам прысваення кожнаму асабістага рэйтыngu. Пры вызначэнні рэйтыngu пажадана шырока выкарыстоўваць матэматычныя і статыстычныя метады.

Такім чынам, эфектыўнасць арганізацыі вучэбнага працэсу пры дапамозе рэйтынгавай сістэмы залежыць ад правільнасці вызначэння *рэйтынгавага рэгламенту*. Ён уяўляе комплекс правіл, па якіх ажыццяўляецца налічэнне балаў студэнтам па кантралюючых відах заняткаў. У сувязі з гэтым перад кафедрамі ставіцца задача вызначыць звод правіл і палажэнняў, на аснове якіх у працэсе навучання ажыццяўляецца ацэнка ведаў, уменняў, мастацка-творчай і навуковай дзейнасці студэнтаў.

Рэйтынгавы рэгламент прадугледжвае ацэнку вучэбна-пазнавальнай работы студэнтаў у балах. Прадметна-метадычныя камісіі папярэдне вызначаюць колькасць балаў, што адпавядаюць ацэнкам пяцібальнай і дзесяцібальнай сістэм, якія студэнт можа набраць на лекцыйных, семінарскіх, практычных, лабараторных і індывідуальных формах навучання. Безумоўна, неабходна вызначыць балы за формы пазавучэбнай работы. Балы, якія вызначаюць рэйтынг студэнтаў, уключаюць балы за выступленні на навуковых канферэнцыях, падрыхтоўку публікацый, удзел у творчых конкурсах, фестывалях, канцэртнай дзейнасці. Думаецца, балы павінны выстаўляцца за курсавыя і дыпломныя працы, гэта будзе стымуляваць павышэнне якасці іх выканання, афармлення і абароны. Пры гэтым важна знайсці правільныя суадносіны паміж баламі, якія выстаўляюцца за пазавучэбную дзейнасць, і баламі па вучэбных відах работы.

Аналіз функцыянавання рэйтынгавай сістэмы паказвае, што магчыма выкарыстанне розных шкал ацэньвання з дапамогай рэйтынгавага транслятара ў залежнасці ад колькасці (працэнтаў) набраных балаў.

Так, пры 10-бальнай шкале вынікі вучэбнай работы могуць быць прадстаўлены ў наступным выглядзе:

10 балаў	– 95–100%;
9 балаў	– 88–94%;
8 балаў	– 80–87%;
7 балаў	– 72–79%;
6 балаў	– 65–71%;
5 балаў	– 58–64%;
4 балы	– 50–57%;
3 балы	– 35–49%;
2 балы	– 20–34%;
1 бал	– 5–19%.

Пры 5-бальнай шкале мінімальна ўзровень ведаў ацэньваецца на адзнаку “здавальняюча” пры наяўнасці 50% і больш

правільных адказаў, адзнакамі “добра” і “выдатна” – пры наяўнасці адпаведна 65% і 80% правільных адказаў.

Разгледжаныя варыянты могуць выкарыстоўвацца кафедрамі ў сваёй практыцы. Але прадметна-метадычныя камісіі могуць распрацаваць іншыя суадносіны паміж баламі і адзнакамі прынятых сістэм ацэнкі ведаў студэнтаў.

На наш погляд, вельмі важна, каб прадметна-метадычныя камісіі папярэдне абмеркавалі пытанне аб тым, якую мінімальную колькасць балаў павінен набраць студэнт, каб атрымаць залік на прадмеце ці быць дапушчаным да здачы экзаменаў.

Практыка сведчыць, што эфектыўнасць шматбальнай ацэнкі работы студэнтаў значна ўзрастае, калі яна носіць заахвочвальны характар. Балы павінны выстаўляцца за кожнае правільнае дзеянне студэнта, ён назапашвае балы за выкананую работу, а не атрымлівае ацэнку. Пры гэтым неабходна ўлічваць, што моладзі ўласціва пачуццё спаборніцтва. Калі студэнт будзе ведаць, за што можна атрымаць дадатковыя балы, ён будзе праяўляць максімум сваіх магчымасцей.

Такім чынам, сутнасць рэйтынгавай сістэмы заключаецца ў назапашванні ўсіх бягучых ацэнак, атрыманых на працягу года, з улікам заахвочвальных балаў.

Аналіз рэйтынгавых сістэм ацэньвання вучэбнай работы студэнтаў паказвае, што існуе шмат варыянтаў падліку назапашаных балаў. Найбольш часта выкарыстоўваюцца мадэлі, пры якіх рэйтынг вызначаецца ў выніку складвання балаў за розныя віды дзейнасці на працягу якога-небудзь часу або вывучэння пэўнай часткі вучэбнага матэрыялу. Такі рэйтынг прынята называць *назапашаным*. Балы, якія належыць складваць, выстаўляюцца па звычайнай 5-бальнай, 10-бальнай ці іншай сістэме, а таксама з улікам рэйтынгавага каэфіцыента.

У практыцы вышэйшай школы нярэдка сустракаецца варыянт, які ўяўляе сабой творчае развіццё *ідэі сярэдняга бала*. У гэтым выпадку выкладчык у працэсе кантролю выстаўляе балы за розныя віды работ і, падзяліўшы на агульную колькасць ацэнак, атрымлівае выніковы рэйтынгавы бал. Такі бал суадносіцца са звычайнай сістэмай ацэньвання, дыферэнцыраваны і дастаткова дакладна адлюстроўвае ўзровень ведаў. Паколькі заключнай аперацыяй пры падліку рэйтынгавага бала ў дадзеным варыянце з'яўляецца дзяленне, такі від рэйтыngu называюць *дзялільным*.

Разгледжаныя і іншыя варыянты прадугледжваюць зразумелае тлумачэнне разліку рэйтыngu, ранжыраванне студэнтаў з улікам набраных балаў. Нярэдка да разліку семестравага ці выніковага рэйтыngu далучаецца студэнцкі актыў курса або групы.

Аб'ектыўнасць разліку выніковага рэйтыngu ў значнай ступені залежыць ад вызначанага прадметна-метадычнымі камісіямі алгарытму разліку сумы балаў. У якасці прыкладу можна разгледзець наступную мадэль ацэнкі формаў і відаў дзейнасці студэнтаў, у балах (гл. табліцу).

Формы і віды вучэбнай дзейнасці	Колькасць балаў
1. Дыпломная работа	100
2. Курсавая работа	70
3. Спецсемінары і трэнінгі	40
4. Удзел у фестывалях і конкурсах	38
5. Напісанне сцэнарыяў, эсэ	35
6. Публікацыя тэзісаў, атрыкулаў у часопісах, зборніках	30
7. Удзел у даследаваннях кафедры і апрацоўцы даных	25

8. Рэферат	20
9. Калёквіум	17
10. Кантрольная работа	15
11. Аналіз помнікаў культуры і гісторыі	12
12. Лабараторная работа	12
13. Тэматычнае паведамленне	7
14. Аналіз артыкулаў, апублікаваных у часопісах	5
15. Канспектаванне фундаментальных прац	5
16. Аналіз праблемнай і канкрэтнай сітуацыі	5
17. Удзел у канферэнцыі	4
18. Удзел у семінарскіх і практычных занятках	4
19. Падрыхтоўка дыдактычных матэрыялаў	3
20. Рэцэнзія на выступленне на семінарскіх занятках	2
21. Канспект лекцыі	2

Безумоўна, у гэтую мадэль могуць уключацца і іншыя формы і віды вучэбнай, навуковай і мастацка-творчай дзейнасці, якія будуць ацэньвацца ў тых ці іншых балах. Важна, каб да агульнапрынятых відаў дзейнасці былі аднолькавыя падыходы на ўсіх кафедрах. Думаецца, што выкладчыкі павінны кіравацца прынцыпам роўнай удзельнай вагі ўмоўных адзінак усіх без выключэння дысцыплін, якія вывучаюцца ва ўніверсітэце.

Увядзенне шматбальных ацэнак за вышэйпералічаныя віды дзейнасці патрабуе, каб узровень патрабаванняў розных выкладчыкаў, якія вядуць заняткі па адной дысцыпліне, быў узгоднены. Гэта, безумоўна, не азначае, што складанасць выконваемых рознымі студэнтамі прац павінна быць аднолькавай. Проста работы неаднолькавай складанасці

павінны ацэньвацца рознай колькасцю балаў. Навучальна-даследчы прынцып арганізацыі вучэбнага працэсу і рэйтынгавая сістэма ацэнкі пазнавальнай дзейнасці даюць шырокія магчымасці для індывідуалізацыі навучання.

На наш погляд, варта дыферэнцыраваць вучэбную работу першакурснікаў з улікам узроўню іх падрыхтоўкі і наяўнасці пэўных уменняў і навькаў. Адсутнасць дыферэнцыяцыі пры арганізацыі навучальнага працэсу на першым курсе можа прывесці да страты цікавасці да вучобы ў найбольш падрыхтаваных студэнтаў ці стрэсавай сітуацыі для іншых.

Аналіз працэсу ўкаранення рэйтынгавай сістэмы ацэньвання вучэбна-пазнавальнай дзейнасці студэнтаў дазваляе вылучыць шэраг палажэнняў, без уліку якіх яе эфектыўнасць істотна зніжаецца. Да іх адносяцца:

- прадуманая, глыбока асэнсаваная навукова-метадычная падрыхтоўка да ўвядзення шматбальнай ацэнкі ўсіх формаў дзейнасці студэнтаў;

- скразное планаванне вучэбнага працэсу па кожнай вучэбнай дысцыпліне, падзел вучэбнага курса на модулі (вызначэнне лагічнай структуры зместу навучання па ўсіх тэмах, распрацоўка тэстаў і заданняў для кантролю відаў вучэбнай дзейнасці ў адпаведнасці з пералікам вучэбных элементаў і пастаўленымі дыдактычнымі метадамі);

- выбар формаў і метадык навучання, найбольш спрыяльных для дасягнення мэты;

- забеспячэнне студэнтаў метадычнымі рэкамендацыямі, вучэбнымі дапаможнікамі, інструктыўнымі матэрыяламі.

Такім чынам, рэйтынгавая сістэма навучання ўяўляе сабой новую форму арганізацыі вучэбнага працэсу ва ўніверсітэце. Яна мае ўсе прыметы інавацыйнай педагагічнай тэхналогіі, гэта самаразвіццёвая сістэма, заснаваная на супрацоўніцтве паміж выкладчыкамі і студэнтамі. У ёй рэалізуюцца прынцыпы педагагічнага менеджменту і

развіваючага навучання, што пераарыентуе студэнта з рэспрадуктыўнай дзейнасці на навукова-даследуючую.

Алчнов В.И., Кушцов А.Н. Рейтинг-контроль успеваемости курсантов // Высшее образование в России. – 1998. – № 1. – С.95–96.

Гладковский В.И. Рейтинговые технологии в управлении системами педагогического процесса в высшей школе // Адукацыя і выхаванне. – 2000. – № 5. – С.13–18.

Кананович А.П., Козубовский В.М. Методология проектирования рейтинговых систем в сфере образования // Образование XXI века. Проблемы повышения квалификации работников образования: Тез. докл. междунар. конф. (14–16 дек. 1993 г., Минск). – Мн., 1993. – С.47–48.

В.М.Наумчык

РЭЙТЫНГАВАЯ СІСТЭМА Ў ПЕДАГАГІЧНЫМ ПРАЦЭСЕ

Рэйтынгавая сістэма з'яўляецца адным з інструментаў удасканалення працэсу навучання і выхавання студэнцкай моладзі. Але роля педагога была і застаецца вызначальнай у гэтым працэсе.

Важнае значэнне ў павышэнні эфектыўнасці работы ВНУ належыць мэце. Мэту мае студэнт, мэты ставяць яго сям'я, універсітэт, грамадства, дзяржава. Рэйтынгавая сістэма дапамагае дасягненню пэўных мэт і вырашэнню пэўных задач. На першым курсе актуальнай з'яўляецца задача адаптацыі былога абітурыента да ўмоў ВНУ, з кожным курсам задачы ўскладняюцца, і рэйтынг павінен ім адпавядаць.